

¡BOMBA!

Divertidos pugilistas sacan trapos del baúl, su pasado es blanquiazul, ¡hoy son dos neomorenistas!

K'uintsil

Edición de fin de semana, del viernes 5 al domingo 7 de enero de 2024
CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 9 · NÚMERO 2144 · www.lajornadamaya.mx

U SAK K'I'IXPACHIL XNOOK'OL JA',

K'A'ABÉET U KALÁANTA'AL MA' U PE'ECHABTA'AL TI'AL MA' U LOOM

Ba'alche' kaja'an ich k'áak'náabe' ts'a'aban u sientifikoil k'aaba' beey *Tripneustes ventricosus*. Yaan tu'uxe' k'aaba'inta'an ich káastelan beey erizo "cabeza de viejo". Ku yila'al jáal ja', ba'ale' beyxan tu'ux ku káajal u yila'al u xiiwil k'áak'náab.

U wíinkilale' óol chak wa éek'kume'en u boonil, ba'ale' yaan u sak k'i'ixel. Tu yáamile' yaan ba'ax k'aaba'inta'an beey

u ambulacrales ook; ku kajtal tu'ux yaan áaresifes ma' jach taamtaki'.

"Ambulacrales ooke' leti'e' yéetel le ku péeko', ts'o'oke' yaan u mejen ook'ob tu yáanalil yéetel le ku ts'u'uts'ik ba'al. Uts tu yich u pulik mejen tuunich tu yóok'ol ti'al u tep'kubáaj, le beetik ma' ya'abach juntéen u yila'al soop'oli', ti'al ma' u jach jula'alo'ob tumen k'iin", tu tsolaj Luz María Guzmán,

máax táaka'an Buceo Xtabay.

K'a'abéet u kaláanta'al ma' u pe'echabta'alo'ob, tumen kéen u yu'ub sajbe'entsil yanike', ku loom. Ku p'isik ichil 10 tak 12 sentimetróos, yéetel u k'i'ixele' ku chukik ichil 15 sentimetróos tak 30.

Ku jaantik aalgas yéetel fanerógamas, de k'iin, beyxan de áak'ab. Ts'o'oke' suuk u péek kéen p'áatak mina'an k'iin.

ANA RAMÍREZ

OOCHEL BRIANNA TRACY-SAWDEY

ESPECIAL: FAUNA NUESTRA | P. 41 YÉETEL 42